

BL. IVAN MERZ – ODGOJITELJ MLADIH U VJERI

Uz 80. obljetnicu smrti bl. Ivana Merza

BOŽIDAR NAGY

Filozofski fakultet Družbe Isusove
Jordanovac 110, p.p. 169, 10000 Zagreb

Primljeno:
9. 9. 2008.

Pregledni
rad

UDK
371.4 Merz, I.

Sažetak

Analizirajući sadržaje odgojnog rada bl. Ivana Merza, možemo ih svrstati u dva područja: teološko-eklezijalne teme i teme iz kršćanskog morala. Kao prvi sadržaj iz prve skupine jest Krist Spasitelj u euharistiji kojemu želi privesti što više mladih inzistirajući na sakramentalnom životu u njihovu odgoju. Tu je potom velika tema Crkve koju obrađuje u svim vidovima i nijansama prikazujući njezinu spasiteljsku ulogu i za cijelo čovječanstvo i za svakog pojedinca. Liturgija, Marija i dokumenti crkvenog učiteljstva jesu ostala tri velika sadržaja njegovoga odgojnog rada s mladeži. Na drugom velikom području kršćanskog morala bl. Ivan Merz obrađuje, provodi i promiče ove sadržaje u radu s mladima: obranu moralnih načela, čistoću, ljubav, spolnost, modu, ples, sredstva komunikacije (tisak, film). Obrađuje i tematiku glazbe među mladima, tjelesni odgoj, a dobar dio svojega teoretskog rada posvećuje politici i političkom djelovanju katolika. Govori i o pravom rodoljublju, a posebnu pozornost posvećuje ženskom pitanju – bori se za dostojanstvo žene, za njezin položaj u društvu i za njeno uključenje u apostolski rad. Promatrajući njegov odgojni rad s gledišta sadržaja, uvjeravamo se da je bl. Merz zahvatio cjelovita čovjeka u njegovu vjerskom, moralnom i društvenom vidu želeći u mladom čovjeku izgraditi potpunu i zrelu ljudsku i kršćansku osobnost.

Ključne riječi: bl. Ivan Merz, odgoj, sadržaj, mladež, Crkva, euharistija, liturgija, Marija, apostolat, papa, Orlovstvo, Hrvatski orlovski savez, moral, čistoća, ljubav, spolnost, žena, moda, ples, glazba, tjelesni odgoj, tjelovježba, politika, rodoljublje

0. SADRŽAJI ODGOJA U VJERI

U povodu obilježavanja 80. obljetnice smrti bl. Ivana Merza i pete obljetnice njegove beatifikacije, u ovom godištu Kateheze donosimo seriju članaka o blaženiku u svezi s njegovim odgojiteljskim radom s mladima. U prethodnom broju Kateheze

(2/2008, 156-161) prikazali smo ciljeve odgojnog rada bl. Ivana Merza. U ovom broju izložit ćemo ukratko sadržaje njegova odgojnog rada.

U otkrivanju tih sadržaja na prvom mjestu nam služe njegova pisana djela, posebice njegovi brojni članci svrstani prema od-

gojnim temama. Potom nam dragocjene podatke za ovu tematiku daju njegovi biografi i ostali njegovi suradnici i prijatelji koji su nam opisali njegova konkretna ostvarenja na tome području. Dva velika područja njegova odgojnog rada odnose se na teološko-eklezijalne i teme iz kršćanskog morala.

1. TEOLOŠKO-EKLEZIJALNI SADRŽAJI

1.1. *Krist Spasitelj u euharistiji*

Jedinstvo s Kristom posredstvom euharistije nije bilo samo jedan od ciljeva Ivanova apostolskog rada, nego je također bilo predmet njegove kateheze. Njegovi tekstovi o euharistijskom Isusu, koji se mogu naći na raznim mjestima u njegovim spisima, bili su potvrđeni njegovim osobnim euharistijskim životom, koji je bio predmet divljenja svijetu, a davao je posebnu snagu i vjerodostojnost njegovim riječima o euharistijskom Isusu.¹

Jedno od njegovih predavanja – kateheza, što ih je kao tajnik Hrvatskog orlovskog saveza (dalje HOS) pisao i slao svim mjesnim organizacijama Saveza, nosi naslov *Kralj Orlova*. U njemu predstavlja Krista kao Kralja orlovske organizacije i inzistira na odnosu koji bi svaki član morao imati prema njemu. Tako piše:

»Kralj se Orlovstva nalazi u našim crkvama u svetohraništu. Presv. euharistija jest naš Kralj. Nije čudo da svaki pravi Orao ide često na razgovor svome Kralju... Naš je Kralj u sv. pričesti nepomičan, ali Orlovi su Njegovo tijelo, Njegove ruke i noge, pa oni provode i stvaraju ona uzvišena djela apostolata na koja ih njihov slavni euharistijski Kralj upućuje u skrovitosti i tišini njihova srca... Neka živi Kralj Orlova!«²

U članku *Orlovi u Rimu*, koji je napisao nakon hodočašća 1925. godine, vrlo jasnim, odlučnim i uvjerljivim riječima ob-

jašnjava do kakvih su spoznaja Orlovi došli u Rimu:

»Shvatili smo: Ako Orlovstvo hoće ostati na pravoj liniji i biti ispravan pokret u velikome sklopu svih mogućih pokreta u krilu svete Crkve, mora biti papinskim pokretom. Euharistija i Papa trebaju biti korijen, vrelo i počelo Orlovstva. Euharistiju i papu valja dati našem narodu...«³ Na koncu naglasimo da je bl. Ivan uz pomoć gesla koje je još na početku dao Orlovstvu – *Žrtva, euharistija, apostolat* –⁴ i svojim djelovanjem uspio približiti i provesti snažan euharistijski život u Orlovstvu.⁵

1.2. *Crkva*

Njegovo životno iskustvo Crkve bilo je veoma važan predmet njegova katehetskog angažmana. Njegov prvi biograf, D. Kniewald, piše:

»Njegova misao o Crkvi kao duhovnoj zajednici svih pravovjernih, s jednim Učiteljem na čelu, Kristovim namjesnikom, Sv. Ocem Papom, nije bio samo san njegove duše, nego objektivna realnost, koja je poprimila život u njegovoj velikoj duši i koju je on htio ostvariti u dušama svih hrvatskih katolika, realno i praktički.«⁶

U mnogim svojim člancima bl. Ivan obrađuje stvarnost Crkve u njezinim različitim vidovima, bilo da je riječ o liturgiji,⁷ bilo o papi i Rimu kao središtu kršćanstva,⁸

¹ Za tekstove o euharistiji vidi u: J. VRBANEK, *Vitez Kristov*, Zagreb, 1943, str. 104, 137, 170, 200-204.

² MERZ, *Kralj Orlova*, F 27/7.

³ MERZ, *Orlovi u Rimu*, u: KT 13(1925), 5-6.

⁴ Usp. *Zlatna knjiga*, naslovnica; također: J. VRBANEK, *Vitez Kristov*, str. 104.

⁵ Usp. J. VRBANEK, *Vitez Kristov*, str. 131; I. MERZ, *Pismo-Protulipac*, 8, 25. 8. 1927, FC.

⁶ D. KNIEWALD, *Ivan Merz – život i djelovanje*, Zagreb, 1932, str. 169.

⁷ Usp. *Bibliografija*, br. 11-35.

⁸ Usp. *isto*, 86-97.

bilo o opravdavanju i obrani vlasti hijerarhije na području apostolata laika putem Katoličke akcije. Moramo također spomenuti činjenicu da je Ivan obilazio mnoge mjesne orlovske udruge i držao im predavanja o papi i Rimu kao središtu kršćanstva.⁹ Ta njegova predavanja mogu se mirno nazvati istinskim i pravim katehezama.

1.3. Liturgija

I ovo područje života Crkve bilo je omiljen predmet Merčeve kateheze, usmene i pismene. Među njegovim brojnim člancima o liturgiji¹⁰ posebno spominjemo niz njegovih članaka objavljenih u *Posestrimstvu*, mjesečnom časopisu za žensku katoličku mladež, koji u svojih 25 brojeva u tri godišta, od 1922. do 1925, predstavlja potpun liturgijski tečaj za mlade čitateljice.

Kao promicatelj liturgijskog pokreta, Ivan je također držao mnoga predavanja o liturgiji. Spomenimo ovdje i njegov najvažniji članak na tom području *Duhovna obnova po liturgiji*,¹¹ u kojem daje praktične savjete o tome kako organizirati vlastiti duhovni život na liturgijskoj osnovi.

1.4. Marija

Teme o Mariji i njenoj ulozi u duhovnom životu mladih veoma su česte u njegovim spisima i njegovom apostolskom djelovanju.

1.5. Dokumenti crkvenog učiteljstva

Pored toga što su bili predmet njegova osobnog studija i izvor trajnog nadahnuća u njegovom apostolskom radu,¹² dokumenti crkvenog učiteljstva bili su i omiljena tema njegovih kateheza, pismenih i usmenih. Mnogi njegovi članci, prije svega oni objavljeni 1925. u časopisu *Za vjeru i dom*, u rubrici *Vječni Rim* donose opširne navode s njegovim komentarima dokumenata Svete Stolice.¹³

2. KRŠĆANSKI MORAL

2.1. Obrana moralnih načela

Briga oko ostvarivanja kršćanskih moralnih načela i njihova obdržavanja, prije svega u sredini HOS-a, bila je sastavni dio apostolata bl. Ivana i predmet mnogih njegovih spisa. S katehetske točke gledišta, ova tematika ulazi posebno u to područje. D. Kniewald kaže: »Ako je itko kod nas snažno i praktički zahvatio u kompleksnost suvremenog života, to je bio dr. Ivan Merz.«¹⁴ I doista, kada se baci pogled na sve ono što je bl. Ivan napisao o toj tematici,¹⁵ jasno se vidi da nije bilo nijednog moralnog problema koji on nije dotaknuo i predstavio u svjetlu kršćanskog morala i učenja crkvenog učiteljstva.¹⁶ Njegov veliki članak *Smjernice za obnovu kršćanskih moralnih običaja*, objavljen u tri nastavka u *Katoličkom tjedniku*,¹⁷ svojevrsni je mozaik različitih smjernica crkvenog učiteljstva koje je on sakupio i komentirao. U nastavku donosimo pojedinačne moralne probleme kojima je Ivan dao više pozornosti u svojim spisima i u svome djelovanju.

2.2. Čistoća – ljubav – spolnost

Glavni cilj svih Ivanovih napora u moralnom apostolatu sastojao se u odgajanju mladih prema pravom osjećaju za moralne vrijednosti koje se odnose na čistoću, spolnost i ljubav. Sa svim svojim priložima na

⁹ Usp. J. VRBANEK, *Vitez Kristov*, str. 116.

¹⁰ Usp. *Bibliografija*, br. 11-35, posebno 13.

¹¹ I. MERZ, *Duhovna obnova po liturgiji*, u: »Luč« 1(1924)11-17.

¹² Usp. *isto*, 99.

¹³ I. MERZ, *Vječni Rim*, u: ZVD 1(1925)15.

¹⁴ D. KNIEWALD, *Ivan Merz – život i djelovanje*, str. 170.

¹⁵ Usp. *Bibliografija*, br. 105-118.

¹⁶ D. ŽANKO, *O Božjem čovjeku*, u: Nedjelja 23 (1929) 4.

¹⁷ I. MERZ, *Smjernice za obnovu kršćanskih čudorednih običaja*, u: KT 12-14(1928) 2-3.

ovom području nastojao je da mladi usvoje norme kršćanskog morala, da ih opravda pokazujući njihov plemeniti cilj i njihovu korisnost za život svakog pojedinca, te da upozori kako su one izraz božanskoga zakona.¹⁸ Na tom području treba posebno spomenuti njegov objavljeni rad *Ti i ona*,¹⁹ namijenjen zrelijoj muškoj omladini.

2.2.1. Moda

S obzirom na njegovo zanimanje za područje mode, M. Stanković – koja je izbliza bila svjedok svega onoga što je Ivan govorio i pisao o toj temi – ovako kaže: »Uopće čitavu borbu protiv nečedne mode u našim redovima počeo je zapravo dr. Merz. On je to smatrao jednim od svojih najvećih životnih zadataka.«²⁰ Bl. Ivan izričito zahtijeva pristojno odijevanje djevojačka članica HOS-a, zato što je to uvjet apostolata u Katoličkoj akciji.²¹

2.2.2. Ples

I o ovom problemu Ivan je prilično pisao. Na prvom mjestu tu je njegova knjižica s imprimaturom *Katolici i novi plesovi*²², u kojoj analizira nove plesove onog vremena koji su vrijeđali kršćanski moral te daje svoj kritički sud utemeljen na nauku Crkve. Ali problemu plesa pristupa i na pozitivan način. U pristojnom plesu gleda i umjetnost koja nam »daje da zamislimo izgubljeni raj, kada je ljudsko tijelo bilo u potpunosti pod vlašću duše«²³. U nastavku, Ivan ples dovodi u vezu s liturgijom: »Nije li možda ceremonijal katoličke liturgije najuzvišeniji ples, jer daje vanjski izražaj najviših misli i čuvstava što pokreću čovjekom? To kretanje izražava klanjanje, zahvalu, hvalu, kajanje, molitvu, želju, zazivanje anđela, svetaca, obećanja, prikazanje – dakle, čine koji su najviši za čovjeka i koji su specifični za kršćanima u milosti.«²⁴

2.2.3. Sredstva komunikacije: tisak i film

Ivan je bio svjestan činjenice da se moralno zlo može širiti i posredstvom suvremenih sredstava društvene komunikacije i zbog toga nije oklijevao da pokaže svoja stajališta, koja su bila samo ponavljanje onoga što je Crkva držala o toj tematici.²⁵

2.3. Glazba

U univerzalnosti svoga duha, koji je obuhvaćao tolike ljudske subjekte i teme, Ivan je dodirnuo i problem glazbe u odnosu na orlovski pokret u kojem se njegovala glazba i pjesma. U svom djelu *Glazba i katolicizam*,²⁶ koje je do sada ostalo u rukopisu, Ivan s teoretskog i praktičnog gledišta obrađuje problem glazbe. Daje 30 konkretnih načela za njegovanje glazbe i pjevanja u *Orlovstvu*, temeljeći sve na zahtjevima kršćanskog morala.

2.4. Tjelesni odgoj

Tjelovježba je zapravo bila konstitutivna dimenzija Orlovstva. Zahvaljujući njoj, sam pokret je privukao zanimanje mnogih mladih i prilično se brzo raširio u slavenskim zemljama. Pored vjersko-kulturnog momenta, kojemu je Ivan posvetio najveću pozornost u svom radu u *Orlovstvu*, on se s teoretske strane također ozbiljno zauzeo oko problema tjelesnog odgoja. Plod njegovog studija ove teme jest njegovo veliko djelo *Ljudsko tijelo i tjelesni odgoj u svjetlu Katoličke crkve*,²⁷ koje je nažalost još uvijek

¹⁸ Usp. *Bibliografija*, br. 105-108; također Arhiv F 28-32.

¹⁹ I. MERZ, *Ti i ona*, Zagreb, 1926, str. 92.

²⁰ M. STANKOVIĆ, *Mladost vedrine*, Zagreb, 1944, str. 126.

²¹ Usp. *Bibliografija*, br. 92, 136, 160.

²² I. MERZ, *Katolici i novi plesovi*, Sarajevo, 1926.

²³ *Isto*.

²⁴ *Isto*.

²⁵ KRIŽARICA, *Na filmskoj skupštini*, u: *ZVD 5* (1938) 83.

²⁶ I. MERZ, *Glazba i katolicizam*, A.

²⁷ I. MERZ, *Ljudsko tijelo i tjelesni uzgoj*, A.

ostalo samo rukopis. Međutim, ono mu je služilo kao temelj za njegova predavanja u HOS-u²⁸ ili za članke koje je objavljivao o toj temi.²⁹ U svojim člancima mnogo inzistira na euharistiji i na njezinoj ulozi u tjelesnom odgoju; smatra je, zajedno sa sustavnim tjelesnim naporom i pristojnim odijevanjem, glavnim momentom tjelesnog *odgoja*. Izričito kaže: »Tjelesni odgoj bez presvete euharistije jest nepotpun.«³⁰ S druge strane inzistira na pokazivanju kako zdravo tijelo ima važnu ulogu u apostolatu, to jest snažno je sredstvo za širenje Kristova kraljevstva. Zato Crkva voli ljudsko tijelo i voditelji gimnastičara moraju s velikom brižljivošću oblikovati njihova tijela i pomagati im da postanu sredstva sposobna za širenje Kristova Kraljevstva.³¹

Iz svega što je Ivan napisao o tjelesnom odgoju možemo ukratko sažeti njegovo mišljenje na sljedeći način: 1. Tjelesni odgoj je važan čimbenik u sveukupnom odgoju mladih i mora se inzistirati na njegovom ostvarenju. 2. Tjelesni odgoj nikada nije cilj samom sebi, već mora biti u službi najviših vrijednosti, mora služiti usavršavanju čitavoga ljudskog bića prema skladu tijela i duše. 3. Umjeren tjelesni odgoj čini mogućim ostvarenje kršćanskih ideala, prije svega vlast duše nad tijelom i njegovim strastima. 4. Treba biti pažljiv kako se ne bi upalo u sportski materijalizam. Izbjegavati sve opasnosti koje u njega vode. 5. Kako bi se preduhitrile ove opasnosti i ostvario ispravan tjelesni odgoj, treba slijediti sve smjernice koje crkveno učiteljstvo o tome daje.

2.5. Političko djelovanje

Društvena i politička situacija u kojoj se Ivan nalazio za šest godina svog apostolata zahtijevala je jasne ideje o političkom djelovanju, naročito među katolicima, laicima i svećenstvom, od kojih mnogi nisu dobro razlikovali političko djelovanje kao takvo od nadnaravnog poslanja Crkve. I ovom tako

širokom, ali delikatnom i važnom području Ivan je posvetio brojne članke³² i napisao jedno veliko djelo koje je ostalo u rukopisu – *Načela katoličke političke akcije*.³³ Sam Ivan ovako formulira ideju vodilju toga djela: »Bog je gospodar svega života, pa i političkog. Katolici su dužni – upravo jer su katolici – da se kao katolici bave politikom; da na taj način uzmognu uliti u sve žile države blagi duh evanđeoske nauke. U knjizi je naznačeno kako će oni to činiti. Ivan zapravo nije donio nikakvu novu teoriju, nego se njegovo stajalište o ovom pitanju savršeno poklapalo s onim službene Crkve, čija je načela branio i širio usmeno i pismeno, obogaćujući ih također svojim osobnim promišljanjima.

2.6. Istinsko rodoljublje

U određenom smislu s prethodnom je temom povezan problem istinskog rodoljublja, koji Ivan obrađuje u članku *Prava ljubav prema domovini*,³⁴ objavljenom nakon njegove smrti. Autentično rodoljublje sastoji se ne u riječima, nego u radu za dobro pojedinca, obitelji i čitavog naroda. Raditi da članovi mog naroda ne bi bili u smrtnome grijehu te da bi postigli vječno spasenje: to je jedna od glavnih zadaća istinskog rodoljuba. Zaključak s kojim Ivan završava članak, prije napomene o načinu na koji njeguje istinsko rodoljublje, jest: »Bez vjere nema istinskog rodoljublja.«³⁵

2.7. Žensko pitanje

Dvije su temeljne ideje za koje se Ivan bori u svom apostolatu među ženskim svi-

²⁸ Usp. I. MERZ, *Prednjak Orlu*, F 39/ 21.

²⁹ Usp. *Bibliografija*, br. 119-123.

³⁰ I. MERZ, *Ljudsko tijelo i tjelesni uzgoj*, Četvrti dio, A.

³¹ Usp. I. MERZ, *Prednjak Orlu*, F 39/21.

³² Usp. *Bibliografija*, br. 69-74, 76.

³³ I. MERZ, *Načela katoličke političke akcije*, Arhiv I. Merza.

³⁴ I. MERZ, »Prava ljubav k domovini«, u: *Kalendar Srca Isusova i Marijina*, Zagreb, 1929, str. 123-125.

³⁵ *Isto*.

jetom: borba za dostojanstvo žene i usmjerenje žene prema apostolatu. Sjedinjena s ove dvije temeljne ideje jest i treća, koju Ivan često ističe: čistoća i posvećeno djevičanstvo, naročito u svjetovnom staležu. Mogla bi se također dodati četvrta ideja, vrlo česta u njegovoj misli, a to je uloga žene u društvu i javnom životu.

2.7.1. Dostojanstvo žene

Gotovo u svakom njegovom radu, bilo pisanom, bilo usmenom, postoji ideja o dostojanstvu žene i njenom nastojanju da to dostojanstvo obrani od svih onih elemenata modernog života koji ga degradiraju. To je bilo tako karakteristično i uočljivo da su mu same djevojke dale nadimak *Vitez ženske časti*. Pored jasnih Merčevih stajališta o ovoj temi, M. Stanković nam je dala i osobno svjedočenje o tome kako su ona i druge mlade djevojke cijenile Merčevu borbu za njihovo žensko dostojanstvo: »Za njega je žena, čista i kreposna žena nešto veliko i uzvišeno. Ona mu je kopija njegove ljubljene majke, još više, ona mu je sestra Djevice iz Lurda, koju će cijeloga života ljubiti žarom srednjovjekovnih mistika. Upravo zato vrijeđa ga ne samo nabacivanje na žensku čast i dostojanstvo već i još dublje lakoumnno ponašanje onoga ženskog svijeta koji zaboravlja kakvu vrednotu nosi u sebi. I tu se on, ponizan i tih, čedan i blag, osjetljivo bunio... Upravo bez milosrđa šibao je Merz nastranosti suvremene ženske omladine i kako god je rado praštao, u tim je stvarima bio gotovo neumoljiv. A to samo zato, jer je jasno vidio što znači u životu obitelji i naroda dobra žena, a kako utjecaj zle žene ostavlja nezdrave tragove i razara i obitelji i narode.«³⁶

2.7.2. Poziv za apostolat

Ne manje snažna ideja koja posvuda prožima njegove kontakte sa ženskim svijetom, jest ideja o apostolatu djevojke i

žene, osobito one koja je član katoličke organizacije, Katoličke akcije. Ivan je napisao mnogo o problemu kako uključiti ženu u apostolat, koji su uvjeti, zahtjevi i ciljevi ovoga apostolata itd.³⁷ Svoje duboko uvjerenje o važnosti apostolata žene, djevojke, Ivan izražava ovako u jednom predavanju o Kristu Kralju, namijenjenom djevojkama SHO-a:

»Mi smo članice vojujuće Crkve – Ecclesiae militantis. Svaka je kršćanka vojnica, a poglavito ona koja ratuje pod zastavom katoličkih udruženja. Zato je naša dužnost da posvuda postanemo apostolima Kristova kraljevstva.«³⁸

2.7.3. Žena u društvu

Ivan je ušao i u druge probleme vezane za mjesto žene u društvu. Kako je u to vrijeme bio prilično aktualan problem prava glasa žena, on nije oklijevao da se pozabavi i ovom problematikom. U tome smislu piše članak *Žena i politika*.³⁹

3. ZAKLJUČAK

Promatrajući odgojni rad bl. Ivana Merza s gledišta sadržaja koje je koristio, razvijao i promicao u svome djelovanju kao odgojitelj mladeži, vidimo da je on zahvatio cjelovitog čovjeka u njegovom vjerskom, moralnom i društvenom vidu želeći u mladom čovjeku izgraditi potpunu i zrelu ljudsku i kršćansku osobnost. No prije nego je druge odgajao, on je u tom pogledu najprije odgojio samoga sebe. I kao takav mogao je lako i uspješno odgajati druge jer im je svijetlio svojim primjerom koji su oni mogli lako slijediti.

³⁶ *Isto*, 139-140.

³⁷ *Usp. Bibliografija*, br. 43, 97, 109, 117, 118, 133, 136.

³⁸ I. MERZ, *Krist Kralj*, u: ZVD 8-9(1943) 3.

³⁹ I. MERZ, *Žensko pravo glasa*, u ZVD 2(1925) 22-24.